

Maria Michłowicz

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Anna Gruntkowska

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Rozumieć język Kompetencje leksykalne uczniów

Czytanie i rozumienie

William Szekspir powiedział: „Jeżeli w książkach czyta się tylko to, co zostało napisane, to całe czytanie na nic”, a współcześni dydaktycy twierdzą, że w edukacji powinno chodzić dokładnie o to właśnie: by pomóc uczniowi zbudować jego „własny, symboliczny świat”, pomóc mu „rozumieć i interpretować, formułować i organizować, syntetyzować i uniwersalizować jego ludzkie doświadczenie”. Pomóc – to znaczy, przede wszystkim, nie wykonywać za niego. Pomóc uczniowi „zbudować” jego „własny, symboliczny świat”, to znaczy nie „przekazywać” mu świata gotowego – na przykład w formie gotowej wiedzy o epokach literackich, o poszczególnych utworach, o dziełach malarskich, konwencjach czy o twórcach – bo to nie będzie jego świat. Uczeń może przecież samodzielnie budować własny świat. Obowiązkiem szkoły jest zatem przede wszystkim stwarzanie uczniowi optymalnych sytuacji budowania własnego świata, to znaczy optymalnych sytuacji uczenia się¹.

Sytuacje dydaktyczne (optymalne) budowane na lekcjach języka polskiego przekładają się na proces poznania i przetwarzania różnego rodzaju tekstów kultury. Poznawanie rzeczywistości to akt twórczy, który zwraca uwagę na złożoność otaczającej ucznia rzeczywistości. Prowadzi ucznia od zdobywania informacji na temat określonych zagadnień, umożliwia ich analizę, dostrzeżenie zależności między obserwowanymi zjawiskami, wykorzystanie zdobytych kompetencji do interpretacji i wyrażenia własnych spostrzeżeń. Zatem umiejętność czytania i odbioru tekstów kultury staje się kluczowa w procesie nauczania,

jest podstawowym narzędziem poznania, ale sama nauka efektywnego czytania usprawnia i kształci myślenie, koncentrację uwagi, wyobraźnię, pamięć, uczucia wyższe, aktywne i twórcze postawy, ponieważ proces czytania jako postrzeganie i rozpoznawanie znaków oraz ich rozumienie to złożone procesy psychiczne, aktywna twórczość umysłowa, rozwiązywanie zadań, intensywne myślenie².

Wnioskując, umiejętność czytania, a przede wszystkim **„rozumienie jest procesem, ma charakter rozwojowy i dynamiczny, a czynności rozumienia można i trzeba uczniów nauczyć”**³. Współczesna dydaktyka polonistyczna,

¹ P. Kołodziej, *Czas na obraz. Dzieło malarskie jako tekst i kontekst w szkolnym kształceniu humanistycznym (1880–1999)*, Collegium Columbinum, Kraków 2013, s. 254.

² R. Pawłowska, *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009, s. 13.

³ R. Pawłowska, *Bariera językowa – pretekst do rezygnacji z czytania literatury pięknej czy rzeczywiste utrudnienie [w:] Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, B. Myrdzik, M. Karwatowska (red.), Lublin 2005, s. 264.

zwłaszcza w kontekście egzaminów zewnętrznych, nie może pomijać paradygmatu diagnostyki edukacyjnej, który Bolesław Niemierko określa jako: „uściśnione poznawanie warunków, przebiegu i wyników uczenia się”⁴. „Diagnozowanie bowiem to poznawanie tego, co bezpośrednio zauważalne, poddające się obserwacji”⁵. Należy podkreślić, że rozwiązywanie zadań zamieszczonych w arkuszach egzaminacyjnych z języka polskiego to każdorazowo obcowanie ucznia z kulturą, to rozumienie i interpretacja zróżnicowanych formalnie i funkcjonalnie tekstów. Toteż warto zadać pytania, które kierują nasze myślenie w stronę diagnozy warsztatu pracy ucznia i warsztatu pracy nauczyciela. To również pytania pozwalające na właściwe rozpoznanie stanu wiedzy i umiejętności ucznia: czy uczniowie czytają lektury szkolne? Czy czytając, rozumieją sensy dosłowne, przenośne i symboliczne? Jakie są ich kompetencje leksykalne i czy rozumieją wyrazy o znacznej liczbie odniesień do kultury? Czy uczniowie redagując/komponując swoje odpowiedzi, wykorzystują nabyte wcześniej doświadczenie, zdobytą wiedzę i umiejętności?

Horyzonty zainteresowań

Konstruowanie zadań otwartych na egzaminie z języka polskiego wymagających tworzenia własnego tekstu było i jest podstawową formą sprawdzania umiejętności polonistycznych. Redagowanie wypowiedzi wymaga od ucznia dużej dyscypliny pracy i wykorzystania doświadczenia, wiedzy i umiejętności zdobytych w procesie edukacyjnym. Aby odczytać, zinterpretować fragment tekstu czy zredagować odpowiedź pisemną, by spełnić formalne wymagania gatunków wypowiedzi⁶, uczeń musi posiadać szeroki zasób słownictwa, stosować odpowiednie środki językowe, musi wykazać się wysoką kulturą języka. Zatem, aby uczniowie stali się świadomymi uczestnikami procesu edukacji i aby rozpoznali swoje potrzeby w zakresie podnoszenia poziomu wiadomości i umiejętności, powinni być wspierani w zakresie kompetencji komunikacyjnych i kulturowych. W kontekście podobnych rozważań warto podjąć refleksję na temat sposobów inspirowania, do wysiłku intelektualnego, młodego człowieka, żyjącego we współczesnym konsumpcyjnym społeczeństwie. Na pewno zadaniem szkoły jest stworzenie odpowiedniego pola interpretacyjnego dla odbioru różnej twórczości, w tym klasycznego kanonu⁷. Twórczość klasyków to fakty

⁴ B. Niemierko, *Horyzonty diagnostyki edukacyjnej* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, B. Niemierko, G. Szyling (red.), Gdańsk 2005, s. 11–12.

⁵ B. Udzik, K. Rybicka, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura – Język – Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008, s. 293.

⁶ Uczniowie w szkole podstawowej poznają między innymi następujące formy wypowiedzi: dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie, dedykacja, zaproszenie, ogłoszenie, rozprawka, przemówienie, wywiad.

⁷ Podstawa programowa kształcenia ogólnego przedmiotu język polski szkoła podstawowa wyraźnie określa cele kształcenia w tym zakresie: „znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii; kształtowanie umiejętności uczestnictwa w kulturze polskiej i europejskiej, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym; poznawanie wybranych dzieł wielkich pisarzy polskich w kontekście podstawowych informacji o epokach, w których tworzyli; rozwijanie rozumienia wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej, kulturowej; rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości”.

zapisane w historii literatury i sztuki, dlatego należy dać uczniom określone narzędzia poznania, a także odpowiednio ich zmotywować, by chcieli z tą literaturą, sztuką i ojczystym językiem obcować. W tym kontekście warto pamiętać o tym, że na przestrzeni lat zjawisko archaizacji języka to naturalny proces i dlatego koniecznie należy poszerzać kod językowy ucznia. Warto tutaj przywołać opinię nauczyciela praktyka⁸ wyrażającą diagnozę współczesnej szkoły.

Poloniści narzekają, że uczniowie nie chcą czytać, uczniowie, że każe im się na lekcjach poznawać coś, co im się do niczego nie przyda. [...] Dlatego przekonana jestem, że szkoła, jeśli nie chce być jedynie skostniałą strukturą do przekazywania informacji o epokach, biografiami, środkach stylistycznych etc. (zresztą w dobie Google'a dotarcie do nich nie jest niczym trudnym), powinna wciąż na nowo podejmować walkę o prawdziwy kontakt ucznia z twórczością, o jego jak najbardziej świadome funkcjonowanie w kulturze. Ludzkość to przecież kultura, a więc wszystko to, co wyrasta ponad biologiczną konieczność istnienia. [...] staram się na swoich lekcjach zawsze wychodzić od działań praktycznych i dopiero na ich podstawie budować uczniowski aparat pojęciowy. Zależy mi bardziej na tym, żeby uczeń mógł dostać narzędzia (te najbardziej podstawowe, bo przecież nie jesteśmy – ani on, ani ja – teoretykami sztuki, filmoznawcami czy muzykologami) umożliwiające mu kontakt z dziełem i żeby nie czuł się wobec niego zupełnie bezradny. Zależy mi na tym, żeby miał świadomość, że dzieło mówi o nim samym – o jego rozterkach, wątpliwościach, lękach. Że wpływa na niego – jego postawy, wybory, ale czasami może także służyć manipulacji.

[Ważna uwaga] to szkoła winna promować twórczość i oryginalność, aby projektowanie sytuacji dydaktycznych było efektywne dla różnych grup uczniów i pomogło otwierać horyzonty zainteresowań⁹.

Diagnoza zewnętrzna

Odnosząc się do procesu diagnozowania, jako poznawania tego, co „bezszywnie zauważalne i poddające się obserwacji”¹⁰, należy zauważyć, że „każde zaproponowane zadanie (forma i treść) stawia ucznia w obliczu nowego problemu do rozwiązania, a co za tym idzie, uruchamia jego twórczy potencjał i kreatywność”¹¹, które przekładają się na realizację warunków zawartych w poleceniach zadań egzaminacyjnych z języka polskiego. Poniżej zaprezentowano realizację wybranych przykładów otwartego zadania testowego z języka polskiego na poziomie szkoły podstawowej (wcześniej gimnazjum, rzecz dotyczy piątnastolatków)¹². Zadanie badało umiejętność objaśniania znaczeń

⁸ B. Barańska, *Twórczość na lekcjach języka polskiego – o warsztacie ucznia i nauczyciela* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigela, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2016, s. 475–476.

⁹ M.K. Szmigel, M. Michłowicz, A. Gruntkowska, P. Majkut, *Egzaminator wobec twórczych odpowiedzi uczniów. Rzecz o opowiadaniu* [w:] *Zastosowania diagnozy edukacyjnej*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigela, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2015, s. 29.

¹⁰ B. Udzik, K. Rybicka, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura – Język – Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008, s. 293.

¹¹ M. Michłowicz, G. Gruntkowska, *Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigela, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2016, s. 419.

¹² Badawcza wiązka zadań składała się z sześciu zadań zamkniętych i jednego zadania otwartego. Wybrane zadanie otwarte sprawdzało umiejętność rozumienia sensów naddanych. Rozumienie metafory.

przenośnych w kontekście treści wybranego zadania¹³: *Czy autor tekstu ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą? Uzasadnij swoją opinię, odwołując się do konkretnego przykładu z życia.* W badaniu wzięło udział 258 uczniów: wieś i małe miasto reprezentowało 60% badanych, miasto od 20 tysięcy do 100 tysięcy – 10% i duże miasto powyżej 100 tysięcy – 30% badanych. Wybrane zadanie okazało się umiarkowanie trudne dla uczniów. Poziom wykonania to 61%. Swojego stanowiska nie wyraziło 22% badanych i nie uzasadniło swojej opinii, ponieważ nie zrozumiało polecenia, a wielu z nich zaznaczyło, że nie rozumie pojęcia *heroizm*. Jedynie 44% uczniów zdobyło maksymalną liczbę punktów, zrozumiało metaforę i uzasadniło swoją opinię, odwołując się do konkretnego przykładu z życia. Analiza ilościowa i jakościowa zadania stała się podstawą dla formułowania wniosków na temat kompetencji leksykalnych wybranej grupy piętnastolatków.

Zadanie: *Czy autor tekstu ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą? Uzasadnij swoją opinię, odwołując się do konkretnego przykładu z życia.*

Przykłady wypowiedzi:

Według mnie autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą, ponieważ z każdym dniem życie nas zaskakuje. Przykładem może być choroba serca, z którą musimy walczyć, aby nasze życie toczyło się dalej.

Myszę, że autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą, ponieważ człowiek na każdym kroku walczy z przeciwnościami losu. Dwa lata temu zmarł mój ukochany dziadek, z którym byłem związany przez całe moje życie. Śmierć to rzecz, której człowiek nie może pokonać, jest ona rzeczą nadludzką.

Autor ma rację, ponieważ każda walka z chorobą, z własnymi problemami i cierpieniami oraz walka ze swoimi słabościami jest heroiczną przygodą. Przykładem stosującym obrazowe wytłumaczenie moich słów jest moja walka, którą staczam każdego dnia z moimi nałogami i złymi przyzwyczajeniami, a jest to trudna walka.

Autor zdecydowanie miał rację, nazywając życie „heroiczną przygodą”. Różnie każdego z nas życie doświadcza, to wiadomo. Znam dziewczynę, chorą na stwardnienie rozsiane. Jest bardzo dzielna i potrafi naprawdę heroicznie zmagać się ze swoim losem. Przyjmuje leki, spędza życie w szpitalu, ale się nie poddaje i chce wciąż żyć.

Moim zdaniem autor ma rację, stwierdzając, że życie jest heroiczną przygodą. Stwierdzenie to udowadnia chociażby chodzenie do szkoły, w której każdego dnia robocze go my, uczniowie, musimy starać się o lepsze oceny.

Komentarz Uczniowie, uzasadniając swoje rozumienie życia jako *heroicznej przygody*, odwoływali się do konkretnych przykładów, opisywali sytuacje życiowe i osobiste.

¹³ Inspiracją do powstania wiązki zadań była wypowiedź o znaczeniu mitów i mitologii w kulturze na podstawie fragmentu tekstu Josepha Campella *Potęga mitu*. W zaprezentowanym wywodzie dyskutowano o wybranych aspektach rozumienia mitów, na przykład analizowano ujęcia, które pozwalały człowiekowi lepiej rozumieć otaczającą go rzeczywistość i opisywały prawdę dzięki przenośnym sensom i metaforom.

Autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. Dobrym przykładem może być pani Ewa Błaszczuk, która założyła fundację Budzik dla dzieci w śpiączce. To jest jej heroiczna przygoda, ale każdy ma swoją. Musimy tylko w odpowiednim czasie powiedzieć jej „tak”.

Uważam, że autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. Heroizm można rozumieć na wiele sposobów, ale jest wiele takich osób, które łączą w swoim życiu wiele aspektów heroizmu. Czytelny przykładem jest m.in. strażak. Jego życie w dużej części polega na ryzykowaniu własnego życia dla dobra innych ludzi. Każde życie można nazwać przygodą i każdy ma w życiu chociaż odrobinę heroizmu.

Zgadzam się ze stwierdzeniem, że życie jest heroiczną przygodą. Przykładem takiego życia jest życie Jana Pawła II, ponieważ jego żywot był „ryzykowną przygodą”. Papież podjął ryzykowną walkę ze złem, choćby w postaci komunizmu, tak jak zrobiłby to heros.

Komentarz Przywoływanie w uzasadnieniach przykładów odwołujących się do konkretnej sytuacji społecznej, przedsięwzięć o charakterze charytatywnym, do konkretnych osób, których sytuacje życiowe/społeczne/polityczne determinują podejmowanie wyzwań.

Autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. Przykładem potwierdzającym to jest przyznanie się do winy. Trudno się przyznać.

Życie jest heroiczną przygodą, gdyż nawet ludzie, którzy żyją chwilą, czasami, dochodzą do momentu śmierci kogoś bliskiego. Gdyby nie zaparcie i chęci oraz wola walki, nie podnosiliby się z tego przytłoczeni ciężarem smutku i rozpacz, a przecież wola walki z przeciwnościami to też heroizm.

Sądzę, że autor ma rację. Na przykładzie z życia spróbuję to udowodnić. Raz na święta przyjechali do mnie znajomi, za którymi nie przepadam. Nie chciałam z nimi spędzać tej uroczystości. Jednak wiedziałam, że nie mam na to wpływu, a ci ludzie są samotni i nas potrzebują. Próbowałam być empatyczna i w ten sposób odegrałam heroiczną walkę sama z sobą.

Komentarz W uzasadnieniu zawarto aspekt osobistego wyzwania oraz wewnętrznej przemiany.

Moim zdaniem autor, nazywając życie heroiczną przygodą, miał rację. Przykładem potwierdzającym to stwierdzenie może być styl życia ludzi XXI wieku, gdyż człowiek w dzisiejszych czasach narażony jest na ciągły stres, z którym musi walczyć, a niełatwo wygrać.

Autor jak najbardziej ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. Przez całe życie musimy zmagać się z cierpieniem, musimy być herosami i stawiać życiu czoła. Życie jest dla nas największą i najlepszą przygodą. Choć czasem chciałoby się powiedzieć stop lub koniec, to nie wolno tego zrobić. Trzeba przeżyć tę przygodę jak **bohater**.

Autor ma rację, ponieważ w ciągu całego życia musimy mierzyć się z różnymi przeciwnościami takimi jak: choroby, klęski, problemy w życiu czy straty bliskich osób. Trzeba być naprawdę silnym człowiekiem, by nie załamywać się, tylko być **herosem** w swoim własnym życiu.

Autor ma rację, gdy nazywa życie heroiczną przygodą, ponieważ w życiu należy walczyć o wiele rzeczy. Każdy z nas chce coś osiągnąć w swoim istnieniu, np. biznesmeni chcą rozwijać swoje firmy czy korporacje. Mój przykład to ludzie chorzy na nowotwory. Uważam, że są to ludzie z wielką siłą i nigdy się nie poddają w tej walce, ponieważ wiedzą, że życie jest piękne, a my śmiało możemy **nazywać ich herosami**.

Życie jest heroiczną przygodą i to tylko od nas zależy, czy staniemy się jej bohaterami i herosami. Na przykład Jasiu Mela, chłopak, który nie był sprawny, zdobył biegun i stał się wzorem i autorytetem dla ludzi po amputacjach. Przeżył swoją przygodę i zapamiętano go jako **bohatera**.

Autor, nazywając życie heroiczną przygodą, ma rację. Jednak samo stwierdzenie, że życie jest przygodą, zależy od człowieka i jego poglądów na sprawy egzystencjalne. Według mnie życie jest przygodą, ale czy heroiczną? Na pewno. Mierzenie się z problemami codziennego życia możemy porównać **do walki herosa**. Już nawet to, że piszę ten egzamin i staram się odpowiedzieć na wszystkie odpowiedzi, można porównać do heroicznej walki. Czy więc stwierdzenie autora jest prawdziwe? Według mnie zdecydowanie tak.

Według mnie życie można nazwać heroiczną przygodą. Każdego prawie dnia stajemy przed wielkimi wyzwaniami, takimi chociażby jak choroba czy śmierć bliskiej osoby. Chcąc nie chcąc, musimy się z nimi zmierzyć, stawiać czoła naszym lękom i słabościom, tak jak robili to herosi opisani w mitach i legendach.

Komentarz W uzasadnieniach pojawił się motyw kulturowy – odwołanie do mitów – człowiek herosem. Życie człowieka, jego codzienne zmaganie się z rzeczywistością, słabościami, chorobami jest samo w sobie heroiczną przygodą.

Myszę, że życie można nazwać heroiczną przygodą, ponieważ nieraz zdarzy się, że człowiek współczuje, ryzykuje dla innych i lituje się bez względu na resztę. Na przykład ludzie, którzy są ze sobą związani, wspólnie przeżywają tragedie jednej osoby. Pochopnie działają w obronie ukochanej osoby i są to naturalnie ludzkie zachowania.

Według mnie życie każdego człowieka może być heroiczną przygodą, ale nią być nie musi. Człowiek może zachowywać się heroicznie, przeżywać heroiczną przygodę w wielu momentach swojego życia, np. może ratować innych, pomagać ludziom umierającym, dawać z siebie więcej niż inni, co będzie oznaką heroizmu. Jednak każdy sam przeżywa swoje życie i może wybrać zwykłą, pospolitą, nie heroiczną ścieżkę.

Moim zdaniem autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. Czasem musimy podejmować różne decyzje, które mogą okazać się ryzykowne. Taką decyzją może być niesienie pomocy drugiemu człowiekowi, kiedy np. grozi mu niebezpieczeństwo, ryzykujemy wtedy również swoje życie lub zdrowie.

Komentarz Heroiczna przygoda to także relacja z drugim człowiekiem – współdziałanie, altruizm, poświęcenie dla drugiego człowieka, współodczuwanie.

Autor ma rację, twierdząc, że życie jest „heroiczną przygodą”. Życie jest piękne, lecz potrafi być również bardzo trudne. Każdy w życiu zmagają się z różnymi problemami, np. chorobami, biedą. Bardzo często podejmując różne decyzje, ryzykuje. Myszę, że właśnie z tego względu, że w życiu ryzykujemy, można je nazwać „heroiczną przygodą”.

Moim zdaniem autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą. W życiu człowiek często musi podejmować decyzje, które wpływają na jego dalsze losy. Nawet jeśli te okazują się złe, będzie on musiał szukać dobrych stron swojego życia i przeżyć je jak najlepiej.

Autor ma rację, nazywając życie heroiczną przygodą, ponieważ często w życiu ryzykujemy i stawiamy na coś, co może się udać, ale także nie musi się udać, np. otwierając większą firmę, dajemy wszystkie nasze pieniądze na nią, ale nie mamy stuprocentowej gwarancji, że ona się uda.

Życie stawia przed nami wymagania, daje nam wybór, jaką drogą chcemy podążać i kim chcemy być. Spotykamy na swojej drodze cierpienia, smutki, radości i ludzi, którzy nam ich dokładają. Więc tak, życie jest heroiczną przygodą. Wymaga od nas odwagi do podejmowania decyzji i wytrwałości, aby kontynuować je w wybrany sposób. Heroizm jest potrzebny, żeby cokolwiek w nim, w tym życiu zmienić.

Ryzyko, które tkwi w życiu, jest potrzebne, bo inaczej świat byłby nudny.

Komentarz Uzasadnienia uogólniające prawdy życiowe. Próba uniwersalizacji doświadczeń ludzkich. Życie jest ciągłym ryzykiem. Ryzyko w podejmowaniu życiowych decyzji.

W prezentowanych odpowiedziach uczniów (ocenionych na maksymalną liczbę punktów) uzewnętrznia się świadomość młodego człowieka, jego myśli i uczucia, jego odbiór rzeczywistości. Młodzi ludzie, oceniając i wartościując zjawiska otaczającego świata, prezentują swoją dojrzałość i odpowiedzialność. Wypowiedzi uczniów obrazują ich sposób myślenia i przyjętą formę realizacji. Przywoływanie przykładów odnoszących się do osobistych doświadczeń i społecznych zachowań uzasadniających rozumienie metaforycznych pojęć mówi nam o wrażliwości młodych ludzi, o ich empatycznym postrzeganiu świata, i to zarówno w relacjach z najbliższymi, jak i z tymi, którzy bezinteresownie, z odwagą mierzą się z losem, z wyzwaniem codzienności. A pojawiające się odniesienia do wyrazów związanych z mitologią: heros, heroizm, bohater świadczą o kompetencji leksykalnej konkretnych uczniów i zanurzeniu w kulturze. Natomiast uczniowska bezradność wobec tekstów kultury związana jest często z brakiem umiejętności językowych. Bariera leksykalna¹⁴ w odbiorze lektury dzieł literatury współczesnej oraz klasycznej i w zrozumieniu poleceń skierowanych do ucznia (w tym w sytuacji egzaminacyjnej) pojawia się wówczas, kiedy zakres kompetencji leksykalnej odbiorcy jest ograniczony. Należy uzupełnić, że jakość odbioru i rozumienia tekstów zależy również od innych aspektów. Tu oprócz poziomu rozwoju języka ucznia ważna jest jego wiedza, rodzaj doświadczenia życiowego czy umiejętność wnioskowania.

Podsumowanie

„Punktem wyjścia uczenia się jest zawsze aktywność ucznia”¹⁵, więc „to szkoła winna pomagać i wspierać, wyzwać kreatywność, dać narzędzie, aby uczeń rozwijał swoje kompetencje komunikacyjne i łamiąc schematy, wypełnił zadanie swoją treścią”¹⁶. Rozwijanie kompetencji leksykalnych uczniów, umiejętność odczytywania i rozumienia tekstów kultury i poleceń egzaminacyjnych przez młodego człowieka zależy od jakości formułowania wymagań w codziennej edukacji. Zatem temu celowi powinny być podporządkowane działania nauczyciela języka polskiego, do których należą przede wszystkim:

1. rozwój umiejętności funkcjonalnego czytania różnych tekstów literackich, informacyjnych i argumentacyjnych;
2. wprowadzenie ucznia w świat nauki przez poznanie języka i pojęć pozwalających opisać zjawiska z zakresu danej dyscypliny wiedzy;
3. rozwijanie kompetencji leksykalnych ucznia – na każdym poziomie edukacyjnym z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów: filozoficznego, historycznego, historycznoliterackiego, kulturowego, społecznego;

¹⁴ B. Walczak, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura – Język – Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008, s. 115. Autor przywołuje w artykule wyniki badań z prac magisterskich z zakresu różnych kręgów leksykalnych (na przykład o rozumieniu słownictwa społeczno-politycznego, ekonomicznego różnych użytkowników języka). Zaznacza również, że na seminarium powstawały prace na temat stopnia rozumienia innych kręgów leksykalnych, na przykład słownictwa literatury i sztuki, słownictwa informatycznego.

¹⁵ D. Klus-Stańska, *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa 2010, s. 314.

¹⁶ M.K. Szmigiel, M. Michłowicz, A. Gruntkowska, P. Majkut, *Egzaminator wobec twórczych odpowiedzi uczniów. Rzecz o opowiadaniu* [w:] *Zastosowania diagnozy edukacyjnej*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigiel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2015, s. 38.

4. wprowadzenie młodego człowieka w świat kultury i sztuki;
5. rozbudzanie oraz rozwój świata zainteresowań z perspektywy indywidualnych potrzeb i celów ucznia;
6. budowania świata wartości;
7. rozwijanie wyobraźni;
8. motywowanie do samodzielnego wyboru lektur i inspirowanie do czytania tekstów literatury współczesnej i dzieł literatury klasycznej.

Bibliografia

- Barańska B., *Twórczość na lekcjach języka polskiego – o warsztacie ucznia i nauczyciela* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2016.
- Brożek B., *Granice interpretacji*, Kraków 2014, s. 158.
- Brożek A., Biedrzycki K., Bobiński W., Dobkowska J., *Szkoła samodzielnego myślenia. Koncepcja badania umiejętności czytania ze zrozumieniem, interpretacji tekstu oraz tworzenia tekstu argumentacyjnego* [w:] *Ewaluacja w edukacji. Koncepcje, metody, perspektywy*, Kraków 2011.
- Dumonf H., Istance D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa 2013.
- Klus-Stańska D., *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa 2010, s. 314.
- Michłowicz M., Gruntkowska A., *Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2016.
- Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Warszawa 2009.
- Niemierko B., *Horyzonty diagnostyki edukacyjnej* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, B. Niemierko, G. Szyling (red.), Gdańsk 2005.
- Pawłowska R., *Bariera językowa – pretekst do rezygnacji z czytania literatury pięknej czy rzeczywiste utrudnienie* [w:] *Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, B. Myrdzik, M. Karwatowska (red.), Lublin 2005, s. 264.
- Pawłowska R., *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego – szkoła podstawowa, język polski, 2017.
- Szaleniec H., Szmigel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Kraków 2001.
- Szmigel M., Michłowicz M., Gruntkowska A., Majkut P., *Egzaminator wobec twórczych odpowiedzi uczniów. Rzecz o opowiadaniu* [w:] *Zastosowania diagnozy edukacyjnej*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierki i M.K. Szmigel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2015.
- Udzik B., Rybicka K., *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura – Język – Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008.
- Walczak B., *Jeszcze o „barierze językowej” w lekturze dzieł literatury klasycznej* [w:] *Kultura – Język – Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008.